

Lausunto ulkoasiainvaliokunnalle

VNS 2/2026 vp Valtioneuvoston ajankohtaiselonteko ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön muutoksesta

Henri Vanhanen

Valtioneuvoston päätös päivittää ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko kesken vaalikauden kertoo olennaisen nykyisestä maailmantilanteesta. Suomessa selonteot on rakennettu maailmaan, jossa turvallisuusympäristö muuttui hitaasti ja jossa turvallisuuspolitiikan suuria linjoja voitiin arvioida suhteellisen vakaissa oloissa useiksi vuosiksi eteenpäin.

Selonteon päivitys kertoo siitä, että tämä maailma on muuttunut.

Suomi ei elä enää yksittäisten kriisien ajassa vaan pitkässä epävarmuuden aikakaudessa, jossa geopoliittinen kilpailu, teknologinen murros, taloudellinen painostus ja jatkuvat häiriöt muodostavat uuden turvallisuusympäristön. Venäjän yli neljä vuotta jatkunut hyökkäyssota Ukrainassa, Lähi-idän sota Iranissa, Kiinan nousu, Yhdysvaltojen muuttuva rooli ja arktisen alueen geopoliittisen merkityksen kasvu eivät ole toisistaan irrallisia ilmiöitä. Ne vaikuttavat toisiinsa jatkuvasti.

Juuri tämä tekee nykyhetkestä poikkeuksellisen vaarallisen. Kriisit eivät enää pysy erillään toisistaan. Ukrainan sota on osoittanut, ettei Euroopan turvallisuutta voida enää tarkastella vain eurooppalaisena kysymyksenä. Venäjä on saanut sodan aikana suoraa tai epäsuoraa tukea Kiinalta, Iranilta ja Pohjois-Korealta. Samalla Lähi-idän sota sitoo Yhdysvaltojen huomiota ja resursseja tilanteessa, jossa jännitteet Taiwanin ympärillä kasvavat jatkuvasti.

Maailmanpolitiikka on kiistatta siirtymässä kohti uusia vaaran vuosia. Historian valossa imperiumien suurin riski ei usein ole yksittäinen tappio vaan ylivenyminen. Suurvallat näyttävät vahvoilta niin kauan kuin niiden sitoumukset pysyvät hallittavissa. Kun kriisejä ja rintamia alkaa kasautua samanaikaisesti, myös opportunisti kasvaa. Vastustajat alkavat testata järjestelmän rajoja tilanteissa, joissa huomio, resurssit ja poliittinen yhtenäisyys ovat hajautuneet.

Juuri tällaiset siirtymävaiheet ovat historiallisesti kaikkein vaarallisimpia.

Selonteon vahvuus on siinä, että se tunnistaa toimintaympäristön muutoksen aiempaa realistisemmin. Samalla asiakirja jää edelleen liian varovaiseksi siinä, mitä johtopäätöksiä muutoksesta pitäisi tehdä. Suomalaisessa turvallisuuspoliittisessa keskustelussa on pitkään ollut taipumus kuvata maailman muutosta tarkasti mutta välttää kovia priorisointeja ja pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Tämä näkyy myös selonteossa. Uhat tunnistetaan, mutta niiden seurauksia Suomelle ei aina sanota ääneen.

Mielestäni keskeisin muutos on se, ettei Suomi elä enää vakauden ajan häiriötilassa vaan uudessa etulinjassa. Tämä muuttaa koko suomalaisen turvallisuuspolitiikan logiikan. Turvallisuuden ja kriisin välinen raja hämärtyy jatkuvasti. Hybridivaikuttaminen ei ole enää poikkeustila vaan pysyvä toimintaympäristö. Yhteiskuntaa ei enää valmistella vain sodan varalle vaan tilanteeseen, jossa häiriöt, painostus ja epävarmuus ovat jatkuva osa ihmisten arkea.

Tämä näkyy jo nyt Itämeren datakaapelien vaurioissa, GPS-häirinnässä, kyberhyökkäyksissä, muuttoliikkeen välineellistämässä ja jatkuvassa informaatiovaikuttamisessa. Samalla maailmantalous, teknologia ja turvallisuus kytkeytyvät toisiinsa tavalla, jota Euroopassa ei vielä täysin ymmärretä.

Valtioiden välinen kilpailu ei enää ratkea vain asevoimilla. Se näkyy siinä, kuka hallitsee energiaa, dataa, puolijohteita, satelliitteja, kriittisiä mineraaleja, merireittejä ja toimitusketjuja. Selonteko tunnistaa tämän kehityksen oikeansuuntaisesti, mutta johtopäätökset jäävät vielä yleiselle tasolle.

Toisin sanoen turvallisuuspolitiikka ja geoeconomia ovat käytännössä sulautumassa yhdeksi kokonaisuudeksi. Suomessa tätä muutosta ei ole vielä täysin sisäistetty. Turvallisuuskeskustelu keskittyy edelleen liian vahvasti perinteisiin teemoihin samaan aikaan, kun yhteiskunnan todelliset haavoittuvuudet liittyvät yhä enemmän teknologiaan, dataan, logistiikkaan ja kriittisiin riippuvuuksiin.

Suomelta puuttuu edelleen kunnianhimoinen geoeconomisen turvallisuusstrategia aikana, jolloin teknologinen riippuvuus muuttuu nopeasti myös turvallisuuspoliittiseksi riskiksi. Samalla meidän pitäisi pohtia nykyistä avoimemmin sitäkin, minkälainen poliittinen hinta riippuvuuksista voi syntyä myös vakiintuneiden liittolaisten kohdalla.

Selonteko tunnistaa Yhdysvaltojen muuttuvan roolin realistisesti, mutta tässäkin kohtaa asiakirja jää lakoniseksi. Eurooppa ei voi enää rakentaa turvallisuuttaan puhtaasti sen oletuksen varaan, että Yhdysvallat ratkaisee lopulta kaikki kriisit. Kyse ei ole vain yhdestä presidentistä tai yhdestä vaalituloksesta. Taustalla on syvempi historiallinen muutos. Yhdysvaltojen huomio jakautuu samanaikaisesti Euroopan, Tyynenmeren ja Lähi-idän välillä tilanteessa, jossa Kiinan nousu määrittää yhä enemmän amerikkalaista ajattelua ja Yhdysvaltojen sisäpoliittinen kehitys muuttuu aiempaa vaikeammin ennakoitavaksi.

Tämä ei tarkoita Nato-jäsenyyden merkityksen vähättelyä. Nato on edelleen Suomen turvallisuuden perusta ja Yhdysvallat Euroopan tärkein sotilaallinen toimija. Samalla vastuullinen turvallisuuspolitiikka edellyttää sitä, että myös epämiellyttäviä vaihtoehtoja uskalletaan arvioida realistisesti.

Silti Suomen turvallisuutta ei voida rakentaa vain yhden ankkurin varaan. Meillä keskustellaan edelleen liian vähän siitä, mitä se tarkoittaa, jos ja kun Yhdysvaltojen huomio sitoutuu samanaikaisesti Tyynellemerelle, Lähi-itään ja sisäpoliittisiin kriiseihin. Euroopan turvallisuus voi ajautua vaaralliseen välitilaan, jossa Yhdysvallat ei poistu Natosta mutta sen käytännön sitoutuminen Euroopan puolustukseen heikkenee asteittain samalla, kun Euroopan oma suorituskyky ei ole vielä valmis.

Juuri tällaiset välitilat ovat olleet historiallisesti riskialttiita. Venäjä ei tarkastele vain joukkomääriä tai puolustusbudjettejä. Se tarkastelee ennen kaikkea lännen yhtenäisyyttä, poliittista tahtoa ja sitä, näyttävätkö vastustajat hajautuneilta tai hitailta.

Siksi myös Pohjois-Euroopan merkitys kasvaa nopeasti. Suomessa pitäisi ymmärtää nykyistä kunnianhimoisemmin, kuinka suuri turvallisuuspoliittinen mahdollisuus kaikkien Pohjoismaiden Nato-jäsenyys on. Itämeri, arktinen alue ja Pohjois-Atlantti muodostavat nyt käytännössä yhden yhteisen turvallisuusalueen. Pohjoinen ei ole enää Euroopan reuna vaan yksi sen tärkeimmistä etulinjoista.

Pohjoismaisen yhteistyön pitäisi siirtyä vaiheeseen, jossa rakennetaan aidosti yhteistä alueellista toimintakykyä ja ajoittain myös yhteispohjoismaalaista ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Tämä tarkoittaa syvempää puolustus suunnittelua, yhteistä logistiikkaa, yhteisiä huoltovarmuusratkaisuja, kriittisen infrastruktuurin suojaamista ja pohjoisen infrastruktuurin kehittämistä.

Kyse ei ole vaihtoehdosta Natolle vaan tavasta vahvistaa alueellista turvallisuutta tilanteessa, jossa Yhdysvaltojen huomio voi jakautua aiempaa enemmän.

Myös arktinen alue pitäisi nähdä Suomessa nykyistä realistisemmin. Arktinen alue ei ole enää matalan jännitteen syrjäalue vaan osa suurvaltakilpailun ydintä. Se liittyy merireitteihin, energiaan, datakaapeleihin, satelliitteihin, kriittisiin mineraaleihin ja sotilaalliseen kilpailuun. Kiinan kiinnostus arktiseen alueeseen ei ole katoamassa vaan kasvamassa. Suomen pitäisi pyrkiä olemaan Euroopan johtava arktisen turvallisuuden ja kokonaisturvallisuuden osaaja.

Selonteossa käsitellään myös Venäjää realistisemmin kuin pitkään aikaan suomalaisessa turvallisuuspoliittisessa keskustelussa on ollut tapana. Tässäkin kohtaa osa johtopäätöksistä jää edelleen avoimiksi. Suomen ja Venäjän suhteet ovat siirtyneet historialliseen murrokseen. Kylmän sodan jälkeinen ajatus vähitellen syvenevästä yhteistyöstä ja keskinäisriippuvuudesta on käytännössä romahtanut.

Siksi emme voi rakentaa politiikkaamme nopean normalisaation oletukselle. Venäjä säilyy Suomelle pitkäaikaisena turvallisuushaasteena riippumatta siitä, miten Ukrainan sota päättyy tai kuka Kremlissä tulevaisuudessa istuu. Tämä ei tarkoita jatkuvaa kriisitilaa tai kaiken yhteydenpidon katkaisemista, mutta se tarkoittaa sitä, että Suomen pitää rakentaa suhteensa Venäjään uuden historiallisen aikakauden pohjalta.

Tarvitsemme käytännössä pitkäjänteisen kylmän rinnakkaiselon Venäjä-strategian. Se tarkoittaa vahvaa pelotetta, korkeaa varautumistasoa ja realismia Venäjän suhteen, mutta samalla myös kykyä hallittuun käytännön rinnakkaiseloon pitkällä aikavälillä. Suomi ei hyödy hysteriasta, mutta ei myöskään vanhan maailman oletuksista. Samalla Suomessa pitäisi ryhtyä nykyistä vakavammin pohtimaan myös sitä, mitä Putinin aikakauden väistämätön päättymisen aikana tarkoittaa Venäjän sisäiselle kehitykselle, Euroopan turvallisuudelle ja Suomen asemalle naapurivaltiona.

Nykyinen turvallisuusympäristö muuttuu liian nopeasti siihen nähden, miten Suomen strateginen järjestelmä toimii. Juuri tästä syystä myös selontekoprosessia pitäisi uudistaa. Selontekomalli perustuu ajatukseen, että turvallisuuspolitiikan suuret linjat voidaan arvioida muutaman vuoden välein laadittavilla laajoilla selonteilla. Käytännössä toimintaympäristö muuttuu nykyään nopeammin kuin selontekoprosessi.

Suomen pitäisi siirtyä jatkuvampaan strategiseen arviointiin. Eduskunnalle pitäisi tuottaa säännöllisesti päivittyvä kansallinen turvallisuusarvio, jossa tarkastellaan toimintaympäristön muutoksia, kriittisiä riippuvuuksia ja Suomen turvallisuuspoliittisia vaihtoehtoja nykyistä dynaamisemmin. Turvallisuuspolitiikan linjat ei voi perustua järjestelmään, jossa maailma muuttuu kuukausissa mutta arviointi päivittyy vuosien välein. Uudistettu menettely palvelisi paremmin myös eduskuntaa, jolta vaaditaan aiempaa enemmän osallistumista kansainvälisen politiikan kysymyksiin ja Suomen linjan määrittelyyn.

Vallitseva maailmantilanne edellyttää Suomelta myös nykyistä aloitteellisempaa globaalia politiikkaa.

Kun suurvallat luovat omalla toiminnallaan epävakautta ympärilleen, pienten ja keskisuurten valtioiden yhteistyön merkitys kasvaa. Samalla kansainvälisten instituutioiden toimintakyky heikkenee juuri silloin, kun niitä eniten tarvittaisiin. YK on monin paikoin halvaantunut, EU toimii hitaasti ja Nato on ennen kaikkea sotilasliitto. Siksi Suomi ei voi olla vain reaktiivinen maailmanpolitiikan sivustaseuraaaja jos haluamme valvoa kansallista etuamme sekä yrittää suojella sääntöpohjaisen maailmanjärjestyksen pilareita.

Suomen vahvuus tässä ajassa ei voi perustua kokoon. Voisimme esimerkiksi yhdessä Pohjoismaiden kanssa ehdottaa uudenlaisia käytännön yhteistyöverkostoja, joissa varaudutaan etukäteen esimerkiksi toimitusketjujen häiriöihin, dataliikenteen katkeamiseen, logistisiin kriiseihin ja teknologisiin riippuvuuksiin.

Näiden pohjalta yhteistyötä pitäisi laajentaa myös Euroopan ulkopuolelle. Selonteko tunnistaa aivan oikein indopasifisen alueen ja esimerkiksi Intian, Japanin ja Etelä-Korean kasvavan merkityksen. Tätä verkostoitumista pitäisi syventää nykyistä kunnianhimoisemmin myös Australian, Kanadan ja muiden samanmielisten maiden kanssa. Tällainen yhteistyö ei korvaisi nykyisiä instituutioita vaan vahvistaisi käytännön toimintakykyä maailmassa, jossa kriisit voivat levitä nopeasti yli rajojen.

Yhteenvedona selonteko on tarpeellinen, aiempaa realistisempi ja monin osin oikeansuuntainen kuvaus Suomen muuttuneesta turvallisuusympäristöstä. Sen vahvuus on siinä, että se tunnistaa Venäjän pitkäkestoisen uhan, Yhdysvaltojen muuttuvan roolin, Euroopan kasvavan vastuun, arktisen alueen merkityksen nousun sekä geoekonomisten riippuvuuksien turvallisuuspoliittisen luonteen.

Selonteon puute on siinä, että se jää paikoin kuvaamaan muutosta enemmän kuin johtamaan siitä riittävän selkeitä valintoja. Suomi tarvitsee nyt turvallisuuspolitiikkaa, joka ei vain reagoi maailman muutokseen vaan pyrkii muovaamaan Suomen asemaa sen keskellä. Tämä tarkoittaa nopeampaa selontekoprosessia, pitkäjänteistä Venäjä-strategiaa, vahvempaa pohjoista turvallisuuskokonaisuutta, kunnianhimoisempaa geoekonomista turvallisuusajattelua ja aktiivisempaa globaalia kumppanuuspolitiikkaa.

Suomen turvallisuuspolitiikan suurin riski ei ole se, ettemme näkisi uhkia. Selonteko osoittaa, että monet uhkat nähdään jo varsin selvästi. Suurempi riski on se, että reagoimme niihin liian hitaasti, liian varovaisesti ja liian hajanaisesti. Maailma ei odota, että Suomen päätöksenteko ehtii mukaan.

Siksi Suomen on rakennettava turvallisuuttaan sen oletuksen varaan, ettei vakaus palaa itsestään. Turvallisuus ei ole enää vain sodan estämistä, vaan yhteiskunnan toimintakyvyn säilyttämistä maailmassa, jossa kriisit kasautuvat, liittolaiset kuormittuvat ja vastustajat etsivät heikkoja kohtia. Suomen on oltava vahva Nato-maa, pohjoisen Euroopan aktiivinen rakentaja ja aloitteellinen pieni valtio maailmassa, jossa passiivisuus muuttuu nopeasti riskiksi.